

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ОБ'ЄДНАНИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ**

ВИСОЦЬКА ІННА БОРИСІВНА

УДК 330.341,1:338,45

Інноваційний чинник розвитку промисловості

Спеціальність 08.07.01 – економіка промисловості

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук

Київ— 2005

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Об'єднаному інституті економіки Національної академії наук України, м. Київ.

Науковий керівник: член-кореспондент НАН України, доктор економічних наук, професор

Герасимчук Микола Семенович

Офіційні опоненти:

Доктор економічних наук, професор

Яловий Гаррі Кирилович,

Національний технічний університет „Київський політехнічний інститут”

Кандидат економічних наук

Щедрина Таїсія Іванівна,

Інститут економічного прогнозування НАН України

Провідна установа:

Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки та з питань євроінтеграції, відділ проблем розвитку промислової продукції та інвестиційної політики, м. Київ.

Захист відбудеться „_30_” _06_____2005 року о _14__годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.150.02 по захисту дисертацій доктора (кандидата) наук в Об'єднаному інституті економіки НАН України за адресою: 01011 м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Об'єданого інституту економіки НАН України за адресою: 01011 м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26.

Автореферат розісланий „_27_” _____05_ 2005 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Шубравська О. В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку світової економіки економічне зростання характеризується провідною роллю науково-технічного прогресу й інтелектуалізацією основних факторів виробництва. У глобальній економічній конкуренції виграють країни, які забезпечують сприятливі умови для наукових досліджень та науково-технічного прогресу. Разом з тим спеціалістами всіх рівнів управління визнається, що в Україні на сьогодні не існує законодавчо та методично оформленого ефективного механізму управління інноваційною діяльністю в національній економіці, хоча перші спроби вже робляться.

В Україні існують об'єктивні передумови формування інноваційної економіки. Швидкий вихід України з кризи цілком можливий через реалізацію її переваг, які повинні бути доповнені активною державною політикою. Проблема створення економічного механізму, що дозволяє генерувати, відтворювати та використовувати науково-технічні інновації для підвищення темпів економічного розвитку й якості життя в нашій країні набуває надзвичайно актуального значення. Її вирішення реально можливе лише за умови формування адекватного уявлення про основні характеристики інноваційних процесів, їхні рушійні сили та закономірності. Результатами реалізації нової інноваційної економіки повинні стати досягнення високого рівня соціальної спрямованості науково-технічного прогресу, підвищення рівня життя населення в результаті росту ефективності суспільного виробництва, якісно інший рівень ресурсозбереження й екологізація економіки.

Актуальність теми даного дослідження в сучасних умовах зростає і внаслідок глибокої затяжної кризи в українській економіці в 1990-х рр. Прорахунки в стратегії та тактиці проведених економічних реформ привели до погіршення макро- і мікроекономічної ситуації. Гостра фінансова недостатність на промислових підприємствах призвела не тільки до погіршення та значного зменшення відновлення основного капіталу, а й до скорочення науково-технічних розробок, спрямованих на відновлення асортименту продукції, створення та впровадження нових ресурсо- й енергозберігаючих технологій.

Дослідженням інновацій як фактора економічного зростання, рушійних сил розвитку інноваційної діяльності займалися вітчизняні вчені Ю.Бажал, С.Козаченко, М.Крупка, А.Пасхавер, В.Александрова, а також закордонні автори – Й.Шумпетер, М.Кондратьєв, Л.Бляхман, С.Валдайцев, С.Глазьев, Д.Львов, П.Друкер, Г.Менш, Б.Санто, Б.Твісс, та інші.

Незважаючи на очевидний прогрес, досягнутий в інноваційній теорії економічного розвитку в даній галузі залишається низка невирішених проблем. Вимагає уточнення сутність і роль інновацій як економічної категорії, оцінка інноваційної діяльності й її впливу на економічний розвиток як економіки в цілому, так і окремої галузі чи окремого підприємства, регулювання інноваційної сфери на регіональному та національному рівнях та ін. Саме це й зумовило актуальність нашого дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Виконане дослідження тісно пов'язане з тематикою науково-дослідних робіт Інституту економіки НАН України, зокрема: „Відтворення основних і оборотних фондів” (номер державної реєстрації 0198U001456), при виконанні якої роль автора полягала в оцінці стану та оновлення основних фондів промислових підприємств; „Становлення ринку інвестицій” (номер державної реєстрації 010U007508), в межах якої автором розроблено концептуальні підходи стимулювання інвестицій в інноваційну сферу .

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у розкритті основних характеристик сучасного економічного механізму інноваційної діяльності в промисловості України, виявлення взаємозв'язку між підприємницькою активністю й активністю держави в інноваційних процесах, вимірювання впливу інноваційної діяльності на економічний розвиток, обґрунтування основних напрямів формування макроекономічного механізму інноваційних процесів. Для досягнення цієї мети були поставлені та розв'язувались такі задачі:

- розкрити сутність „інновацій” та „інноваційної діяльності” підприємств як економічної категорії, умови та фактори її активізації при реформуванні української економіки;
- дослідити загальний стан розвитку, проблеми та чинники активізації інноваційної діяльності підприємств промисловості;
- сформулювати методологічні і методичні підходи до вивчення та оцінки інноваційного чинника та його впливу на розвиток промисловості;
- проаналізувати роль ринкових механізмів і державного регулювання в стимулюванні інноваційної активності;
- визначити основні джерела та механізми фінансування інноваційних процесів;
- визначити напрями вдосконалення механізму державного управління інноваційною діяльністю в промисловості.

Об'єктом дослідження є система економічних відносин і механізмів, що забезпечують генерування, розвиток, розповсюдження інновацій у відтворювальному процесі.

Предмет дослідження - інноваційна діяльність в українській промисловості як фактор її розвитку в сучасних умовах.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження промисловості та інноваційного типу її розвитку слугували фундаментальні положення економічної теорії, зокрема теорії відтворення та інноваційної теорії економічного розвитку, а також наукові праці відомих учених з досліджуваної проблеми.

Дослідження базувалось на використанні таких методів:
системного підходу – для вивчення зв'язків між явищами та процесами економічної дійсності;

порівняльного – для зіставлення особливостей економічних процесів у світовій та українській економіці;

економічного аналізу – для обґрунтування принципів економічного

стимулювання та фінансової підтримки інноваційної діяльності;

статистичного аналізу – для вивчення динаміки та результативності розвитку промисловості;

експертних оцінок – для визначення пріоритетів інноваційної діяльності;

логічного аналізу – для уточнення поняття інновацій та визначення напрямків вдосконалення механізмів їх регулювання.

Інформаційними джерелами дослідження стали наукові праці з проблем розвитку промисловості та інноваційного розвитку, звітні матеріали Державного комітету статистики України, інформаційно-аналітичні матеріали та науково методичні розробки, публікації в періодичних виданнях.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна дисертації полягає насамперед у розробці й обґрунтуванні концепції ефективного поєднання ринкового та державного стимулювання інноваційної діяльності. В даній роботі отримані наступні нові наукові результати:

уперше:

- розроблено системний механізм управління інноваційною діяльністю в промисловості, впровадження якого дозволить усунути дублювання в діяльності органів державного управління;

- розроблена гнучка система пріоритетів державної підтримки інноваційної діяльності, яка побудована за такими напрямками: за стадіями інноваційного процесу, за напрямками досліджень, за суб'єктами інноваційного процесу, галузеві та регіональні пріоритети. Це дало змогу підвищити ефективність витрат бюджетних коштів на підтримку інноваційної діяльності;

- запропоновано диференційований підхід щодо джерел та форм фінансування інноваційного процесу, залежно від його стадій, використання якого дозволяє ефективніше розподіляти та використовувати державні кошти;

удосконалено:

- формування державної інноваційної політики, її координації з інвестиційною, амортизаційною, податковою, кредитною та митною політикою. Це сприяє розширенню кола джерел інвестиційних коштів;

- систему показників оцінки впливу інноваційного чинника на ефективність діяльності промислових підприємств, застосування якої дозволяє більш комплексно вивчати дію нововведень на макро- та мікроекономічному рівні;

отримали подальший розвиток :

- дослідження генезису категорії „інновація”. Визначено нову сутність інновації, під якою слід розуміти цілеспрямований процес створення, розробки, впровадження і використання ідей з метою отримання економічного чи соціального зиску. Це дозволило детально проаналізувати організаційно-економічний механізм інноваційної діяльності в промисловості;

- формування напрямків і методів реалізації державної інноваційної політики: державна підтримка і стимулювання інвесторів, що вкладають кошти в наукомістке, високотехнологічне виробництво за рахунок податкових пільг, гарантій і кредитів, зовнішньоекономічна й інформаційна підтримка, розвиток лізингу наукомісткого унікального устаткування; виділення прямих державних інвестицій для реалізації

інноваційних програм і проектів, що мають загальнонаціональний характер, але не привабливих для приватних інвесторів.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні дослідження, здійснені в рамках дисертації, складають основу наукових положень і висновків для формування стратегії інноваційного розвитку промисловості, активізації інвестиційних процесів у промисловості, визначенні ефективності інноваційної діяльності та її впливу на результати роботи підприємства та промисловості в цілому. Практична цінність отриманих результатів полягає в тому, що вони є підґрунтям для формування інноваційної політики, для визначення пріоритетів податкової, грошово-кредитної, амортизаційної, митної політики.

Науково-методичні положення дисертації впровадженні в практику діяльності. Практичну значимість дисертаційного дослідження та можливість широкого використання підтверджено довідкою Головного управління економіки Вінницької обласної Державної адміністрації, що використовувало отримані дисертанткою результати при розробці „Програми залучення інвестицій у Вінницьку область” (довідка 1376/12 від 06.10.2003 р.). Практичне значення дослідження полягає також у використанні його основних положень під час проведення лекційних та практичних занять, семінарів з курсів “Інноваційний менеджмент”, „Економіка підприємств”(довідка 185/03 від 25.12.2003 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота виконана здобувачем особисто. Наукові результати дисертаційної роботи належать автору і є його теоретичним і практичним внеском у розвиток економічної науки, зокрема в таку її галузь, як економіка промисловості та інноваційна теорія.

Апробація результатів дисертації. Результати проведених досліджень та основні положення дисертаційної роботи доповідались та обговорювались на чотирьох науково-практичних конференціях, серед яких: „Україна в глобальному середовищі: нові алгоритми управління економікою” (м. Чернівці, квітень 2002 р.), „Економіка пострадянських країн: стан та перспективи розвитку” (м. Львів, травень 2003 р.), на Всеукраїнській науковій конференції „Економічна безпека України: стан, проблеми, перспективи” (м. Львів, червень 2003 р.) та на міжвузівській науково-практичній конференції „Актуальні проблеми протидії економічній злочинності, тінізації економіки та корупції в Україні”(м. Львів, червень 2004 р.)

Публікації. Основні результати досліджень викладені у дев'яти опублікованих працях загальним обсягом 2,6 др.арк., з них 5 опубліковані у наукових фахових виданнях (загальним обсягом 1,9 др. арк.).

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

Повний обсяг дисертації 189 стор. друкованого тексту, який включає список використаних джерел із 246 найменувань. Із загальної кількості таблиць і рисунків 3 займають усю площу сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі „Інноваційна теорія економічного розвитку: огляд літератури” розглянуто основні чинники економічного зростання, особливу увагу приділено інноваціям як головному фактору економічного розвитку. У дисертації визначено, що сучасне економічне зростання може бути успішно досягнуто лише на засадах інноваційного розвитку при побудові інноваційної моделі розвитку економіки.

Визначена суть і значення інновацій, інноваційного процесу та інноваційних систем, та удосконалено класифікацію інновацій. На основі узагальнення літературних джерел запропоновані такі визначення понять: „інновація” – цілеспрямований процес створення, розробки, впровадження та використання ідей з метою отримання економічної чи соціальної вигоди; „інноваційний процес” – це соціально-техніко-економічний процес, що через виявлення суспільних потреб приводить до розробки науково-технічної продукції, практичне використання якої сприяє розвитку соціально-економічної системи, підтримує намічений режим її функціонування; „інноваційні системи” – економічні структури, головною функцією яких є забезпечення здійснення інноваційної діяльності.

Для найповнішого розкриття суті та проведення аналізу інноваційних процесів у дослідженні запропоновано вдосконалення їх класифікацію (див. рис.1).

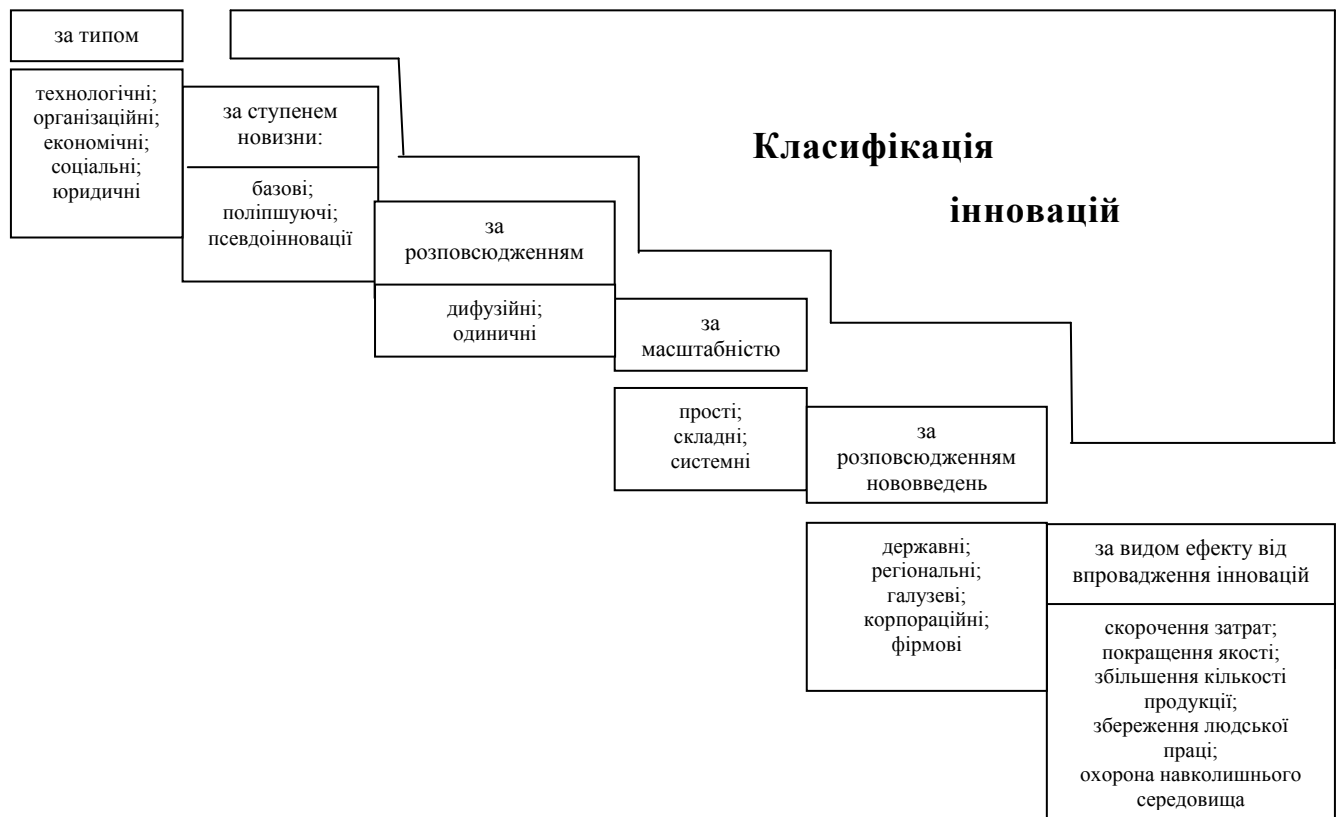

Рис. 1. Класифікація інновацій

У цьому розділі розглянуто роль і значення держави в процесі розвитку інноваційної сфери. В інноваційній сфері роль держави особливо важлива – з

одного боку, вона виступає як досить активний безпосередній учасник інноваційної діяльності, а з іншого, – як суб'єкт регулювання. Реалізацію регулюючої функції держава здійснює шляхом розробки та реалізації інноваційної політики. Аналіз досвіду промислово розвинутих країн, що протягом ХХ ст. провадили цілеспрямовану державну інноваційну політику, засвідчує необхідність державного впливу для запровадження моделі інноваційного розвитку.

У другому розділі – „Технологічний та економічний стан промисловості України” здійснено аналіз стану промисловості, її інноваційного розвитку та технологічного оновлення, виявлено їх вплив на ефективність виробництва. У цьому контексті запропоновано методи розрахунку ефективності інноваційної діяльності для промисловості в цілому та для окремого підприємства. Оцінка тенденцій розвитку промисловості дала змогу зробити висновок про значимість промисловості в економіці України (див. табл. 1).

Оцінка економічного стану промисловості України показала, що за останній період спостерігається покращення деяких її показників. Так, у 2000 р. виробництво промислової продукції збільшилося на 12,4%, у 2001 р. – на 14,2%, у 2002 р. – на 7,1%, а у 2003 р. – на 15,8%. Особливо позитивним є те, що найбільше зростання спостерігається в обробній промисловості. Безумовно, позитивним можна вважати сам факт зростання обсягів виробництва промислової продукції, проте воно базується на збільшенні обсягів виробництва переважно у традиційних галузях з використанням застарілих технологій, що свідчить про „кризу перспективи”. Крім того, враховуючи глибину падіння попередніх років, необхідно відзначити, що темпи зростання ще недостатні для відродження промислового комплексу.

Таблиця 1

Промисловість в економіці України

(відсотків)

	1990 р.	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.
Валова додана вартість промисловості в загальному обсязі валової доданої вартості	36,0	31,4	30,6	30,8	32,3
Основні засоби промисловості	32,4	32,2	34,6	34,0	35,3
Обсяг промислової продукції в загальному випуску в основних цінах	50,7	47,0	48,7	48,4	50,0
Частка промислового персоналу	30,4	25,2	25,1	29,5	29,2

Для української промисловості все ще характерні структурні деформації – значна частка в промисловості належить енергоємним галузям, зокрема металургії, паливній і хімічній промисловості. Так, співвідношення між обсягом продукції паливно-енергетичного комплексу та виробництвом продукції інших галузей в 2001 р. склало 0,29:1.

Зберігається тенденція високого рівня витратності промислового виробництва. Так, витрати на одиницю продукції у 2003 р. становили 96,6 коп./грн. проти 74,8 в 1993 р. Недосконалою залишається і структура витрат – вагома частка (71,7%) припадає на матеріальні витрати в той час як частка заробітної плати залишається вкрай низькою (10,1%). Низькою залишається і прибутковість промислових підприємств (див. табл. 2), а як результат і рентабельність.

Таблиця 2

Фінансові результати діяльності промисловості в 2000-2003 рр.

	2000 р.	2001 р.	2002 р.	2003 р.
Прибуток промислових підприємств, млн. грн.	8834,6	8537,2	2866,5	7137,0
Сума збитків промислових підприємств, млн. грн.	9810,3	10484,7	11329,0	11943,8
Частка збиткових підприємств, %	42,2	41,1	41,8	39,9

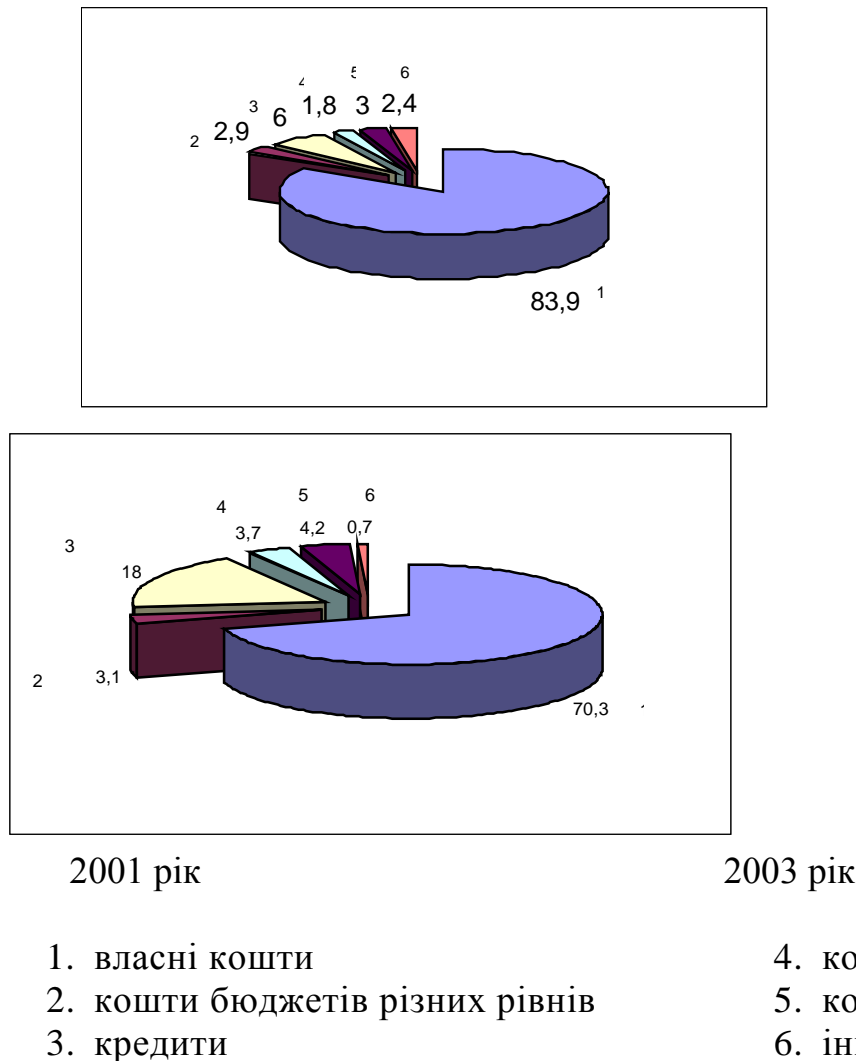
Аналіз підтверджує, що принципово позитивних змін у промисловості України поки що не відбулося, а досягнуте зростання зумовлене переважно дією екстенсивних факторів і не має в своєму підґрунті інноваційних структурно-технологічних змін.

У дисертації розглянуто стан інноваційної діяльності в промисловості України. Аналіз показників, що характеризують стан інноваційної активності за останні п'ять років, указує на її стале зниження. Щорічно зменшується питома вага інноваційно-активних підприємств – у 2000 р. їх частка склала 18%, у 2002 р. – 14,6%, а у 2003 р. – всього 12,7%. Аналіз інноваційної діяльності промислових підприємств у 2000-2003 рр. вказує, що здійснювалась вона, в основному, у двох напрямках – оновлення продукції (81,9%) та впровадження нових технологічних процесів (42,5% інноваційно активних підприємств).

В цілому збереглась тенденція вищої інноваційної активності великих підприємств, що володіють для цих цілей більшими можливостями. Так, в 2003 р. інноваційну діяльність здійснювали 75% підприємств з чисельністю працівників від 10 тис. до 25 тис. чоловік, а найвищий рівень інноваційної активності у малих підприємств з чисельністю до 50 чол., серед яких інноваційно активними були лише 6,0%.

Серед основних причин, що перешкоджають здійсненню інноваційної діяльності в 2000р. підприємства вказують на нестачу коштів, значне місце посідає високий рівень кредитних ставок, недосконалість законодавства та ін. У дисертації розглянуто стан фінансування інноваційної діяльності у промисловості України. За підрахунками обсяги щорічного фінансування інноваційної діяльності залишаються вкрай низькими. Частка вкладених в інновації коштів становила у 2000р. 7,4%, а в 2002 р. – 9,1% річного обсягу інвестицій в основний капітал. Основним джерелом фінансування інноваційної діяльності були кошти підприємств. І хоча їх частка в загальному обсязі в 2003 р. порівняно з 2001 р. скоротилась на 13,7% все ж вона залишилась вагомою – 70,3% (див. рис. 2). Щодо витрат на інноваційну діяльність, то найбільша частина

коштів спрямовувалась на придбання обладнання та рекламу, але не всі ці витрати можна віднести до інноваційних. Одним з вирішальних факторів реалізації концепції інноваційного розвитку є втілення ідеї створення технологічних парків в Україні. На сьогодні в Україні діє 8 технологічних парків. В цілому з моменту свого створення технопарки виробили інноваційної продукції на суму 1 млрд. 382 млн. 396 тис. грн. в 2001 р. підприємства, що входять до складу технопарків, виробили близько 4,6% всієї відвантаженої продукції в Україні. За роки свого існування технологічні парки України довели свою здатність виживати в непростих економічних умовах і продемонстрували високий інноваційний потенціал.

1. власні кошти
2. кошти бюджетів різних рівнів
3. кредити

4. кошти вітчизняних інвесторів
5. кошти зарубіжних інвесторів
6. інші

Рис. 2. Розподіл загального обсягу фінансування інноваційної діяльності за джерелами фінансування за 2001 – 2003 рр.

Однією з найбільш важливих проблем, що турбувала вчених різних часів є визначення впливу інновацій на економіку країни. У роботі запропоновано методику визначення впливу впровадження інновацій на показник валового доходу, створеного в промисловості вплив інновацій визначається як розмір дії залишкового фактору після врахування впливу праці та приросту основних виробничих фондів. У 2000 р. приріст валового доходу промисловості за рахунок

впровадження інновацій склав 83,2%. Проте, з огляду на ситуацію, що склалася в промисловості та науково-технічному секторі України, можемо говорити про деяку невідповідність даного показника реаліям, основною причиною є та, що даний метод був розроблений в умовах планової економіки, відповідно потребує удосконалення, що є завданням подальших наукових досліджень.

У дисертації досліджено результативність інноваційної діяльності, що характеризується кількістю впроваджених відкриттів, розробок і кількістю створених зразків нових видів техніки.

У третьому розділі „Стратегія поліпшення інноваційного забезпечення промислового зростання” обґрунтовано необхідність розробки пріоритетів інноваційного розвитку в промисловості та впровадження заходів стимулювання інноваційної діяльності з боку держави та вдосконалення державного механізму управління інноваційною діяльністю в промисловості. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення інвестиційного забезпечення інновацій, а також запропоновано заходи податкової, амортизаційної, експортної та митної політик для стимулювання інноваційної діяльності.

Аналіз інноваційної сфери української промисловості вказує на її кризовий стан. Уникнути його можливо лише відновлюючи самостійний науково-технічний розвиток. На сьогодні вбачається два напрямки інноваційного розвитку країни: з акцентом на першочерговий розвиток наукоємного виробництва на базі ВПК або ж першочерговим розвитком цивільних галузей, споживчого сектору. Необхідно відзначити, що перевагу необхідно надати споживчому сектору.

В умовах перехідного періоду інноваційна діяльність вимагає значного фінансування та водночас є досить ризикованою, отже, в умовах перехідної економіки, потребує державного регулювання. Система стимулів поживлення інноваційної активності повинна спиратися на окремі пріоритети інноваційного розвитку. Спроби визначити пріоритети інноваційної діяльності з точки зору державного стимулювання вже проводились, але вони не враховують всіх передових галузей світової науки та техніки й водночас охоплюють широку палітру напрямів, що є нереальними з огляду на сьогоднішні обмеженні можливості держави стосовно їх фінансового забезпечення. Автором запропонована гнучка система пріоритетів державної підтримки інноваційної діяльності, що побудована за такими напрямками:

- пріоритети за стадіями інноваційного процесу;
- пріоритети за напрямами досліджень;
- пріоритети за суб'єктним складом учасників інноваційного процесу;
- галузеві пріоритети інноваційного розвитку;
- регіональні пріоритети інноваційного розвитку.

Запропоновано диференціювати методи державної підтримки (прямі та непрямі) залежно від обраного напрямку дії пріоритетів. По мірі просування інновацій по кожній стадії інноваційного процесу методи державної підтримки інноваційного процесу повинні проявляти тенденцію до зменшення частки прямих методів і, відповідно, збільшення питомої ваги непрямих методів регулювання (див. табл. 3). Щодо пріоритетів за напрямами дослідження повинні

диференціюватися залежно від характеру досліджень – фундаментальні (можливість поповнення рівня знань або зростання наукового потенціалу) чи прикладні (внесок в загальний розвиток науки та техніки, сприяння оновленню матеріально-технічної бази виробництва). З огляду на те, що масштабна інвестиційна політика, що охоплювала б усі сфери інноваційної діяльності, є неможливою, інвестування інноваційного процесу повинно базуватися на окреслених загальнонаціональних і галузевих пріоритетах і визначати „точки технологічного росту”. Стимулювання інноваційного розвитку в цих галузях та регіонах повинно бути організовано таким чином, щоб забезпечити поступове перенесення накопичених у них інноваційних хвиль на інші регіони та галузі національної економіки.

Для швидкого розповсюдження та впровадження інновацій, що не ввійшли до числа державних пріоритетів, держава повинна надавати інноваторам різноманітну допомогу – при пошуку інвесторів, залученні додаткових фінансових ресурсів. З цією метою доцільно організувати спеціальний відділ, що займався б подібними питаннями в рамках державних органів. Саме такий відділ повинні формувати банк інноваційних проектів, розповсюджувати інформацію про них, сприяти пошуку потенційних інвесторів.

Таблиця 3.

Диференційований підхід до фінансування стадій інноваційного процесу

Стадії	Джерела (у порядку спадання значущості)	Форми (у порядку зростання значущості)
1. створення інновацій а) фундаментальні дослідження б) прикладні дослідження	Держава (через Міністерства, відомства, спеціальні бюджетні фонди), позабюджетні фонди, власні кошти дослідних організацій; Спеціальні позабюджетні фонди, держава, венчурне фонди, підприємницьке середовище, власні кошти дослідницьких організацій;	Пряме фінансування, гранти, фінансування на конкурсній основі Конкурсне фінансування, пряме фінансування на умовах повернення, інвестиції, пільгове кредитування
2. комерціалізація а) пробне виробництво б) масовий випуск	Венчурні фонди, банки і інші фінансові структури, власні кошти підприємств, що впроваджують інновації Венчурні фонди, власні кошти підприємств, що впроваджують інновації	Венчурне інвестування, кредитування, внутріфінансові інвестиції кредитування, венчурне інвестування, внутріфінансове інвестування

3. реалізація	Власні кошти підприємств-інноваторів, бізнес, банки, інші фінансові структури	Кошти від продажу, кредити
----------------------	---	----------------------------

Одним з істотних елементів інноваційної політики України на сучасному етапі повинен стати комплекс заходів, спрямований на формування адекватного інституційного середовища інноваційного процесу. Сучасний інноваційний процес в Україні має чітку лінійну будову з відмежуваннями та спеціалізацією його учасників по різних стадіях, а сучасній ринковій економіці притаманна більше інтерактивна модель. Для подолання недоліків лінійної моделі інноваційного процесу сприятиме встановлення в „зазори” між окремими стадіями різних інноваційних структур (інкубатори технологій, інноваційні центри, наукогради, технопарки тощо), які сприятимуть інтеграції таких стадій і прискоренню передачі результатів однієї стадії в іншу. В Україні вже є досвід створення технопарків, що описаний в другому розділі.

Для побудови оптимальної інноваційної інфраструктури необхідно враховувати, що інноваціям характерний „еволюційний” шлях розвитку, що ускладнює роботу індивідуальних винахідників. Тому інноваційна політика повинна спрямовуватися на створення умов для появи та забезпечення ефективного функціонування в країні великих інноваційно-активних корпорацій. Важливою складовою будь-якої інноваційної політики є набір конкретних методів стимулювання інноваційної активності. Досвід розвинених країн вказує, що вони можуть бути переважно прямі (США) або непрямі (Японія). Проте, при виборі конкретних методів реалізації інноваційної політики України не можна керуватися тільки закордонним досвідом. Необхідно враховувати український менталітет та орієнтуватися на власний досвід використання різних засобів регулювання економічної активності, а сама система методів повинна корегуватися по ходу реалізації інноваційної політики. Тому ранжування методів державної підтримки необхідно проводити таким чином – методи прямої підтримки необхідні для стимулювання та підтримки нових форм в інноваційному процесі, а непрямі методи повинні використовуватись для стимулювання активних існуючих учасників інноваційного процесу. При цьому одним з основних методів здійснюваної прямої державної підтримки інноваційного процесу повинно стати державне замовлення (контракт), що дасть змогу одночасно стимулювати і попит, і пропозицію на ефективні інноваційні проекти.

У роботі проведено аналіз основних джерел фінансування інноваційної діяльності. Враховуючи обмеженість і невисоку ефективність державних джерел фінансування, запропоновано розробити зважену інвестиційну політику, зміст якої полягає в комплексі узгоджених заходів зі стимулюванні інвестицій в найбільш важливі напрямки науково-технічного прогресу.

У системі методів непрямого регулювання найбільш ефективними бачаться податкова, амортизаційна, фінансово-кредитна, експортна та митна політики. Найбільш дієвими заходами в податковій політиці вбачається виключення з

оподаткованої бази при нарахуванні податку на прибуток всієї суми витрат на наукові дослідження та дослідно-конструкторські розробки, що безпосередньо відносяться до створення нової або вдосконаленої продукції, звільнення від оподаткування сум, направлених в інноваційний фонд для фінансування фундаментальних досліджень (в сумі, що не перевищує 5% від оподаткованої бази). В межах амортизаційної політики за доцільне вважаємо вдосконалення практики переоцінки основних фондів й їх індексації у відповідності з рівнем інфляції, зупинити на законодавчому рівні практику нецільового використання амортизаційного фонду, стимулювати використання амортизаційних відрахувань на інноваційні потреби та ін.

Для створення сприятливих умов розвитку інноваційної діяльності важливу роль повинна відігравати митна політика, яка направлена на захист українського виробника готової продукції та підтримку експорту високотехнологічної наукоємної продукції. На думку дисертанта основні заходи митної політики повинні включати підвищення ставок митних стягнень на ввезення на територію України комплексних виробів, аналоги яких виробляються вітчизняними підприємствами, розширення практики використання особливого режиму вільного митного складу для високотехнологічних виробництв. Щодо механізмів експортної політики, то вони повинні спрямовуватись на створення умов для прискороного росту експорту продукції обробних галузей промисловості.

Для стимулювання залучення банківського капіталу для фінансування інноваційної діяльності необхідно, на нашу думку, зменшити норму резервів з цільовим спрямуванням вивільнених коштів на фінансування інновацій, а також розвивати таку нову форму інвестування як фінансування проектів, у яких банки беруть на себе все управління.

У роботі обґрунтовано важливість залучення коштів населення для інвестування інноваційної сфери, зокрема шляхом відновлення довіри населення до фінансово-кредитних установ та повернення вивезеного за кордон капіталу за умов вкладання його в інноваційну сферу.

У завершальній частині роботи обґрунтовано необхідність вдосконалення існуючого механізму державного регулювання інноваційної діяльності в промисловості, а саме усунення дублювання в діяльності державних установ. На сьогодні, система державного управління інноваційною діяльністю є недосконалою і все ще знаходиться в стадії формування – функції управління наукою здійснює Міністерство освіти і науки, фундаментальні, наукові дослідження проводять установи Національної академії наук України та галузеві науково-дослідні і проектні інститути, а впровадженнями займаються Міністерство промислової політики та галузеві відомства. Реформування системи управління науково-технічною та інноваційною діяльністю повинно починатися з усунення дублювання в діяльності державних установ. Автором розроблено системний механізм управління інноваційною діяльністю в промисловості (див. рис. 3). Процес формування державної науково-технічної політики відбувається в п'ять етапів: отримання науково-технічних результатів, що претендують на пріоритетну реалізацію, проведення попередньої експертизи, проведення ефективної експертизи, надання відібраним експертизою проектам статусу

державних пріоритетів, виконання прийнятих рішень, які покладаються на Міністерство економіки та європейської інтеграції.

Рис. 3. Схема функціонування державного механізму управління науково-технічними інноваціями

ВИСНОВКИ

У сучасній економіці інновації стали фактором виробництва нарівні з працею, капіталом і підприємництвом. Більше того, без нововведень неможливо забезпечити підвищення рівня віддачі факторів і ефективності розвитку виробництва. Інновації в економіці є основою підвищення конкурентноздатності підприємств, поліпшення якості продукції умовою їхнього виживання в ситуації конкуренції, що посилюється.

Проведене дослідження стану та перспектив інноваційного розвитку промисловості України дозволяє зробити наступні висновки:

1. Починаючи із середини ХХ століття як фактори, що забезпечують економічне зростання, особливе місце займають наука та технології. Науково-технічні відкриття й інноваційна діяльність стали явищем, що постійно присутні в економічному розвитку. Сучасний процес розширеного відтворення необхідно трактувати як відтворення інноваційного й інтенсивного типу. Підвищення ефективності, конкурентноздатності виробництва забезпечується органічним поєднанням інвестицій та інновацій, ринкового й державного регулювання.

2. У сучасній економіці різко зростає роль інновацій, вони стають об'єктивним елементом функціонування економіки. Інновації в економіці є основою підвищення конкурентноздатності підприємств, росту якості продукції, що випускається. Інновації є цілеспрямованим процесом створення, розробки, впровадження і використання ідей з метою отримання економічної чи соціальної вигоди.

3. Визначальною особливістю передачі результатів наукових досліджень для їх освоєння у виробництві є створення й розвиток системи комерційних форм взаємодії науки та виробництва. Завданням держави є забезпечення сприятливих правових і інституційних умов для розвитку ефективності інвестиційної та інноваційної діяльності.

4. Вивчення стану інноваційної діяльності промислових підприємств України свідчить про низький рівень їх інноваційної активності. Основною причиною цього є брак коштів для фінансування інновацій (власних, позикових, державних). Необхідна інтенсифікація інноваційної діяльності підприємств, що вимагає мобілізації внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування.

5. Перехід до ринкових відносин істотно змінив структуру джерел фінансування інвестицій та інновацій. У даний час основним джерелом є власні кошти підприємств. Структура джерел інвестицій у технологічне переозброєння української промисловості наблизилась до структури світового інвестиційного ринку, де 65 – 70% становлять власні кошти підприємств, з них приблизно 80%

припадає на амортизацію і 20% на чистий прибуток. В Україні є вже певний позитивний досвід нових форм інноваційної діяльності – технополісів, технопарків. У цих структурах забезпечується безперервне відтворення інновацій, їх прискорена апробація, поєднання фундаментальних наукових досліджень і прикладних науково-технічних розробок, впровадження їх у виробництво.

6. Аналіз досвіду розвинутих країн в інноваційній сфері дозволяє зробити висновок про те, що її розвиток в найбільшою мірою стимулюється ринковою конкуренцією. Разом з тим застосовуються й методи державного регулювання цієї сфери, переважно непрямі, зокрема податкові пільги приватному секторові, що спрямовує свої кошти в інновації. Виходячи з цього, в дисертації розроблено рекомендації щодо вдосконалення української державної інноваційної політики, її координації з інвестиційною, амортизаційною, податковою, кредитною та митною політикою. Запропоновано відмовитись від продовження радянської практики державної підтримки неефективних, збиткових і екологічно шкідливих підприємств.

7. З огляду на обмежені можливості державної фінансової підтримки інноваційного процесу необхідно розробити гнучку систему пріоритетів інноваційної сфери, що забезпечуватимуться державними інвестиційними ресурсами для того, щоб вкладання коштів в пріоритетні напрямки забезпечило їх використання в якості локомотива інноваційного розвитку країни, що спроможний активізувати та підтягнути за собою інші напрямки інноваційної сфери. Пріоритети повинні класифікуватись за такими ознаками: за стадіями інноваційного процесу; за напрямками наукових досліджень; за суб'єктним складом учасників інноваційного процесу; за галузями інноваційного розвитку; за регіонами. В дисертації рекомендується також притримуватись запропонованого диференційованого підходу щодо джерел та форм фінансування інноваційного процесу залежно від його стадій.

8. Держава за допомогою прямих і непрямих заходів повинна викликати інноваційних резонанс в масштабі всієї економіки. Інноваційний процес, таким чином, повинен мати характер ланцюгової реакції, поступово передаючись з галузі в галузь, слідкуючи, в той же час за змінами платоспроможного попиту та вибірково стимулюючи його. Для забезпечення таких цілей, ефективним є податковий механізм перерозподілу коштів.

9. З метою розширення інвестиційного потенціалу в інноваційній сфері необхідно законодавчо регламентувати інвестиційні функції в інноваційній сфері та порядок їх здійснення низкою інституційних інвестиційних структур (страхових, пенсійних, позикових фондів) з метою залучення їх до інвестування в інноваційну діяльність. Їм необхідно надавати пільги, які більш привабливі для спрямування коштів в інноваційну сферу порівняно з іншими сферами, а також сприяти створенню на їх базі структур венчурного капіталу.

10. Інноваційно-орієнтованим підприємствам слід надавати значні пільги при використанні амортизаційного фонду на інноваційні потреби; розширювати список витрат, що включаються в собівартість продукції за рахунок віднесення до них витрат, пов'язаних з здійсненням інноваційної діяльності, а саме витрат,

пов'язаних з отриманням права на комерційне використання патенту, ліцензії, ноу-хау та інших об'єктів інтелектуальної власності. Окремим найбільш ефективним категоріям суб'єктів інноваційного процесу доцільно надавати право вираховувати з оподаткованого прибутку суми, що дорівнюють фактичним витратам в інноваційну сферу (як це характерно для Канади, Німеччини).

11. Важливим напрямком інвестиційної політики може також стати залучення грошових коштів населення для інвестування інноваційної сфери. Система стимулів в цьому напрямку повинна передбачати значні податкові пільги для індивідуальних вкладників, такі як вирахування з податку на прибуток фізичних осіб суми внесків в різні організації, що фінансують інноваційну діяльність. Ефективним в плані відновлення довіри населення до акцій та інших цінних паперів фінансово-кредитних структур бачиться такий механізм звільнення частини прибуткового податку, коли спрямування вирахованих з оподаткованої бази коштів в інвестиційні та інші фонди забезпечило б громадянам-донорам отримання акцій (чи інших цінних паперів) на суму здійснених відрахувань.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у фахових виданнях

1. Висоцька І.Б. Визначення пріоритетів інноваційного розвитку промисловості України // Проблеми науки. – 2004 р. – № 3. – С. 23-27.
2. Висоцька І.Б. Розробка державного механізму управління інноваційною діяльністю промисловості // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Інноваційний розвиток економіки (Збірник наукових праць). Вип. 6. В 4-х ч. / НАН України. Інститут регіональних досліджень. Редкол.: відп. ред. Академік М.І. Долішній. – Ч. 4 – Львів, 2003. – С.12-18.
3. Висоцька І.Б. Сучасний стан інноваційної діяльності української промисловості // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2003. – №3. – С. 29-34.
4. Висоцька І.Б. Технологічне оновлення промисловості як чинник її ефективності. // Напрями стабілізації економічного розвитку України: Зб. наук пр./ Редкол.: Л.К. Безчасний (відп. ред.) та ін. – Київ, Ін-т економіки НАН України, 2002. – С. 36-41.
5. Висоцька І.Б. Чинники економічного зростання. //Фактори економічного зростання: Зб. наук. пр. НАН України, Ін-т економіки. Редкол.: Л.К. Безчасний (відп. ред.) та ін. – Київ, 2001. – С. 4-11.

Публікації в інших виданнях

6. Висоцька І.Б. Інноваційна політика держави як фактор розвитку промисловості. // Україна в глобальному середовищі: нові алгоритми управління економікою: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Чернівці, 17-19 квітня 2002 року. – Чернівці: Рута, 2002. – С. 189-192.
7. Висоцька І.Б. Проблеми розвитку інноваційної діяльності в пострадянських країнах. // Економіка пострадянських країн: стан та перспективи розвитку:

Матеріали міжнародної наукової студентсько-аспірантської конференції. Львів, 7-8 травня 2003. – С. 39-41.

8. Висоцька І. Б. Інновації як чинник забезпечення економічної безпеки // Актуальні проблеми економічної безпеки України: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. Львів, червень 2003р. – С. 307.

9. Висоцька І.Б. Проблеми забезпечення економічної безпеки промисловості (інноваційний аспект) // Актуальні проблеми протидії економічній злочинності, тонізації економіки та корупції в Україні: Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. Львів, 4 червня 2004 р. – С.136.

АНОТАЦІЯ

Висоцька І.Б. Інноваційний чинник розвитку промисловості. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.07.01. – Економіка промисловості. – Об'єднаний інститут економіки НАН України, Київ, 2005.

Дисертація присвячена вивченню теорії та принципів регулювання інноваційної діяльності, яку розглянуто як фактор розвитку промисловості. З цією метою досліджено поняття інновація, інноваційна діяльність, інноваційний процес, вдосконалено класифікацію інновацій, а також розглянуто завдання та принципи інноваційної політики держави. Визначено стан розвитку інноваційної діяльності промисловості та визначено вплив впровадження інновацій на результати її роботи.

У дисертації обґрунтовано шляхи вдосконалення механізму державного регулювання інноваційної діяльності та шляхи вдосконалення стимулювання інноваційної діяльності в промисловості України. Запропоновано джерела інвестиційного забезпечення інновацій, а також розглянуто важелі податкової, амортизаційної та митної політик як фактора активізації інноваційної діяльності.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, промисловість, ефективність, пріоритети, інвестування, державне регулювання.

АННОТАЦИЯ

Высоцкая И.Б. Инновационный фактор развития промышленности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.01. – экономика промышленности. – Объединенный институт экономики НАН Украины. – Киев, 2005.

Диссертация посвящена изучению теории и принципов регулирования инновационной деятельности как фактора развития промышленности. С этой целью проведено исследование понятий “инновация”, “инновационная деятельность”, “инновационный процесс”, усовершенствовано классификацию инноваций.

В диссертации рассмотрено значение государственного регулирования в процессе развития инновационной сферы. Отмечено, что в активизации инновационной сферы значение государства особенно важно – с одной стороны, оно выступает как активный непосредственный участник инновационной деятельности, а

с другой, – как субъект регулирования. Реализацию регулирующей функции государство осуществляет путем разработки и реализации инновационной политики.

Проведенное исследование состояния развития промышленного комплекса Украины показало, что наметившиеся положительные тенденции носят компенсационный характер и не имеют в основе положительных изменений в инновационной сфере. Проведенный в диссертации анализ инновационной деятельности промышленных предприятий показал снижение ее активности. Ключевыми факторами, негативно влияющие на активность инновационной деятельности предприятий, являются: отсутствие финансирования, высокие кредитные ставки, несовершенство законодательства. Проведена оценка результатов инновационной деятельности предприятий и ее влияние на работу предприятий и отрасли в целом.

В диссертации изложены предложения к активизации внедрения инноваций в производство. С учетом того, что разработка нового инновационного продукта требует значительных средств, эти обязанности может на себя возложить государство. Доведенный до производственного образца продукт будет предлагаться бизнесу.

Разработана система приоритетов государственной поддержки инновационной деятельности: приоритеты за стадиями инновационного процесса, за направлениями исследований, по субъективному содержанию участников инновационного процесса, отраслевые и региональные приоритеты инновационного развития. Предложено дифференцировать методы государственной поддержки зависит от направления действия приоритетов и стадии инновационного процесса.

В работе проведен анализ источников финансирования инновационной деятельности: централизованное государственное финансирование и негосударственные источники. Возникновение структур инновационного бизнеса должно базироваться на средствах разных источников: инвестиционных и коммерческих банков, страховых компаний, пенсионных и других финансовых фондов. Реализация этого направления инновационной политики должна осуществляться с помощью инвестиционной политики.

Для изменения существующей в Украине малоэффективной модели инвестиционной деятельности диссертантом предложены мероприятия в таможенной, экспортной, амортизационной, финансовой, налоговой политике. В работе обосновано значение стимулирования появления институтов венчурного инвестирования инновационной деятельности.

В диссертации обоснована значимость привлечения средств населения для инвестирования инновационной сферы, путем возобновления доверия населения к финансово-кредитным учреждениям и возврата вывезенного за границу капитала при условии вложения их в инновационную среду.

В работе изложены направления совершенствования государственного механизма управления инновационной деятельностью. Реформирование систем управления должен начинаться с устранения дублирования в деятельности государственных учреждений. Автором разработан системный механизм управления инновационной деятельностью промышленности.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, промышленность, эффективность, приоритеты, инвестирование, государственное регулирование.

ANNOTATION

Vysotska I. B. Innovation factor of the development of industry. - Manuscript.

Dissertation for the Candidate's of sciences (economics) by speciality 08.07.01. – Industrial economy. - The incorporated institute of economy of the Ukraine National academy of science, Kiev, 2005.

The thesis is devoted to the investigation of theory and principles of regulation of innovation activity. It is taken as a factor of the development of industry. With this purpose the concept of innovation, innovation activity, innovation process was investigated, their classification was improved, and the aims and principles of innovation policy of a state are also considered. The state of development of innovation activity of industry and the influence of introducing of those innovations on the results of its activity are defined.

The thesis substantiates the ways of improvement of mechanism of state regulation of innovation activity and ways of improvement of stimulation of innovation activity in the industry of Ukraine. The sources of investive provision of innovations are proposed. The factors of tax, amortization and customs policy are considered as factors of stimulation of innovation activity.

Key words: innovations, innovation activity, industry, effectiveness, investments, state regulation.